

ГЕНЕЗА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ З ОЦІНКИ СУБ'ЄКТІВ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ 30-50-Х РР. XX СТ. (1997 – 2014 РР.)

Оцінка боротьби націоналістичного підпілля (ОУН) та Української повстанської армії (УПА) залишається предметом дебатів у зв'язку з політизацією цієї теми з моменту здобуття Україною незалежності. Від моменту здобуття незалежності України, об'єктивна наукова оцінка була проблематичною через активні політичні спекуляції або пряму незацікавленість певних категорій населення у її розкритті. Незважаючи на це, в умовах сьогодення маємо підстави стверджувати про суттєві наукові досягнення у розкритті окресленої наукової теми.

Попри наявність на сьогодні ґрунтовного пласту історичної наукової література, присвяченої вивченню окремих тем українського визвольного руху, питання правової кваліфікації боротьби ОУН, УПА недостатньо досліджені.

Неспроможність парламентської комісії розв'язати проблему ОУН, УПА змусила Президента України покластися в цій справі на уряд. 28 травня 1997 р. Л. Кучма дав доручення створити Урядову комісію з вивчення діяльності ОУН і УПА. Постановою Кабінету Міністрів від 12 вересня 1997 р. за № 1004 комісія була створена у складі віце-прем'єр-міністра, який став головою комісії, міністра юстиції, міністра закордонних справ, міністра внутрішніх справ, міністра фінансів, міністра інформації, міністра освіти, голови Служби безпеки, Генерального прокурора (за згодою), президента Національної академії наук, директора Інституту історії України НАН України, директора Інституту стратегічних досліджень. Функції робочого апарату комісії були покладені на Міністерство юстиції [4, 5].

На засіданні 20 січня 1998 р. Урядова комісія затвердила план заходів, згідно з яким треба було подати Президентові України і Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення офіційної позиції щодо діяльності ОУН і УПА до 15 грудня 1998 р. Проте у проблемі виявилось стільки «білих плям», що зазначені строки стали нереальними. Зрозумілим залишалось лише одне: результати науково-дослідної роботи треба було реалізувати якомога швидше. Тому основні тези (історичний висновок) і розгорнуту довідку робоча група істориків готувала двічі: в 2000 і 2004 [4, 6].

У 2000 р. була надрукована попередня історична довідка «Проблема ОУН-УПА» обсягом в 129 с. і заснований на ній «Історичний висновок про діяльність ОУН-УПА (попередній варіант)» обсягом 38 с. У листопаді 2004 р. друкуються основні тези, підготовлені на підставі рукопису великої

колективної монографії «Проблема ОУН-УПА». Монографія буде опублікована видавництвом «Наукова думка» у 2005 р. [4, 6].

Попри певний прогрес у історичній площині, правова невизначеність все ще залишалася проблемою і продовжувала конфронтацію.

Після Помаранчевої революції відбувся підйом національно-демократичних настроїв і новообраний проєвропейський президент у 2006 році видав Указ «Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення» [5]. Глава держави зобов'язав Кабінет Міністрів України «розробити разом із Національною академією наук України з урахуванням фахового висновку робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА законопроект про український визвольний рух 20-50-х років ХХ ст., статус і соціальний захист його учасників, в якому, зокрема, передбачити визнання діяльності організацій, які боролися за Українську самостійну соборну державу у 20-50-х роках ХХ ст., українським визвольним рухом» [6, 17]. На жаль, визначені Указом Президента України від 14 жовтня 2006 року № 879 нормопроектні роботи не були вчасно і у повному обсязі завершені урядом України [6, 17].

У 2008 р. Президент України вніс до Верховної Ради України Законопроект «Про правовий статус учасників боротьби за незалежність України 20-90-х років ХХ ст.», що мав на меті визначення офіційного ставлення держави до учасників боротьби за незалежність України у ХХ ст. Проте цей законопроект так і не став законом [6, с. 17].

Основною перешкодою правової кваліфікації УПА було небажання проросійських партій, які займали доволі сильні позиції в парламенті, визнавати повстанців героями. Подібна політика була продиктована не тільки електоральними симпатіями, але і партійними принципами. Партія регіонів, як найбільша проросійська сила на той час, не могла дозволити альтернативне трактування минулого України. Хто контролює минуле, той контролює і майбутнє, тож будь-яке об'єктивне висвітлення діяльності УПА зруйнувало б міф про «велику єдину радянську вітчизну», що в свою чергу привело б до зростання націонал-демократичних настроїв, особливо серед молоді. Найбільшим страхом проросійських сил була українізація суспільної свідомості. Підняття таких важливих історико-правових тем формувало би новий національний дискурс, який був би антиколоніальним (тобто антиросійським), антирадянським, україноцентричним та проєвропейським. Домінування подібних ідей сприяло б радикальним змінам в усіх сферах життя і формуванню нової України. Тож саботаж вищезгаданих законопроектів був доволі передбачуваним.

Черговим підтвердженням цього став провальний Проект Закону «Про визнання ОУН-УПА воюючою стороною у Другій світовій війні», поданий депутатами І. Стойком, Р. Ткачем та Я. Кендзьором [1].

Ще одним полем боротьби між проросійськими та проукраїнськими силами стала постать С. Бандери. Завдяки національно-демократичному курсу Президента В. Ющенка, 20 січня 2010 року С. Бандері було присвоєно звання Героя України з удостоєнням ордена Держави (посмертно).

Обидві сторони віддали перевагу політиці над правом [2]. Рішення В. Ющенко невдовзі скасували, проте зробив це Донецький окружний адміністративний суд, повний вплив над яким належав Партії регіонів, хоча не мав на те повноважень, адже адміністративні справи з приводу оскарження нормативно-правових актів Президента України вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на м. Київ [3].

Рішення Донецького окружного адміністративного суду ознаменувало кінець домінування проєвропейських сил і початок радикального проросійського реваншу. Враховуючи тотальний наступ проросійських сил на свободу слова, освіту, українську мову, незалежність, тощо, говорити про продовження об'єктивного висвітлення діяльності УПА в сфері права не було можливим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про визнання ОУН-УПА воюючою стороною у Другій світовій війні». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF13000A> (дата звернення: 15.04.2023 р.).
2. Закон України «Про державні нагороди України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14#Text> (дата звернення: 10.04.2023 р.);
3. Постанова Донецького окружного адміністративного суду. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0570805-10#Text> (дата звернення: 09.04.2023 р.).
4. Проблема ОУН–УПА: Звіт робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. *Основні тези з проблеми ОУН-УПА (історичний висновок)*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2004. 95 с.
5. Указ Президента України «Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879/2006#Text> (дата звернення: 11.04.2023 р.).
6. Федоренко В. Л. Проблеми законодавчого забезпечення реабілітації вояків Української повстанської армії, які постраждали від політичних репресій радянської влади. *Стратегічні пріоритети*. Київ, 2008. № 3. С.14-21.